

Ze života na univerzitě

Na cestách mezi brněnskou a zlínskou univerzitou

VLASTIMIL ŠVEC

Z Brna do Zlína a zpět?

Mou alma mater je Masarykova univerzita. Přestože jsem se před třiceti lety rozhodoval mezi studiem medicíny, chemie (přírodní vědy mě vždy velmi zajímaly) a učitelstvím, nakonec jsem na brněnské Pedagogické fakultě vystudoval učitelskou aprobaci matematika a chemie (1970). Netušil jsem však, že se zdejší univerzita stane mým trvalejším přístavem. Na Filozofické fakultě jsem totiž absolvoval vědeckou přípravu v oboru pedagogika (1985). A v tomto oboru jsem se v roce 1990 habilitoval na Pedagogické fakultě a na Masarykově univerzitě proběhlo také moje jmenovací řízení (2000).

Moje pedagogické působení na brněnské Pedagogické fakultě se datuje od 1. září 1994, kdy jsem byl na základě výběrového řízení ustanoven do funkce vedoucího katedry pedagogiky. Na této fakultě jsem mohl postupně uskutečňovat své dřívější sny i plány. Spolu s kolegy z katedry pedagogiky jsme se zapojili do řešení řady grantových projektů a zahájili inovaci pedagogických předmětů v učitelských studijních programech. Protože katedra pedagogiky byla v té době personálně silná (dva profesori – J. Maňák a M. Přadka, čtyři docenti – V. Spousta, S. Střelec, O. Šimoník a V. Švec), podařilo se Pedagogické fakultě získat akreditaci doktorského studijního programu Pedagogika. Zdálo se, že můj další osud zůstane spojen jen s touto fakultou.

V době mého působení na uvedené fakultě začaly u nás vznikat nové fakulty i univerzity. Asi sto kilometrů jihovýchodně od Brna, ve Zlíně, vznikla 1. 1. 2001 Univerzita Tomáše Bati (UTB). Ve Zlíně, v tomto městě bot a zeleň, jsem prožil své dětství a kus svého mládí.

Zlínská univerzita měla v roce 2001 již tři fakulty – nejstarší Fakultu technologickou, Fakultu managementu a ekonomiky a Fakultu multimediálních komunikací. Její rektor prof. Ing. Petr Sába, CSc., však do rektorské funkce nastupoval s vizí zlínskou univerzitu dále rozšiřovat.

A v té době se na něho obrátil ředitel brněnského Institutu mezioborových studií (občanské sdružení) Ing. Miroslav Bargel, CSc., se žádostí o spolupráci při akreditaci a realizaci bakalářského studijního programu Pedagogika, studijní obor Sociální pedagogika. Pan rektor P. Sába vycítil možnost začít na zlínské univerzitě budovat základ nové, humanitně zaměřené fakulty. Spolupráci proto přijal, avšak pro akreditaci nového studijního programu potřeboval získat profesora pedagogiky. A protože profesorů tohoto oboru v té době bylo

v ČR (ale stále ještě je) jako šafránu, nabídl mi pan rektor možnost podílet se na budování nové fakulty.

Jak se rozhodnout? Přijmout lákavou nabídku ve Zlíně, či zůstat na rozvíjející se katedře pedagogiky PdF MU? Nakonec došlo k určitému, s odstupem doby se domnívám, že k rozumnému kompromisu, a to i díky přání doc. dr. V. Mužíka, CSc., děkana Pedagogické fakulty MU, abych na této fakultě garantoval doktorský studijní program Pedagogika. Od září 2001 jsem nastoupil jako profesor na Univerzitu Tomáše Bati ve Zlíně a současně jsem na část úvazku zůstal pracovat na Pedagogické fakultě MU (zpočátku na katedře pedagogiky a po ustavení Centra pedagogického výzkumu jako profesor na tomto pracovišti). A tak začaly moje cesty mezi brněnskou a zlínskou univerzitou.

Představení zlínské univerzity

Pro čtenáře časopisu Universitas bude snad užitečné blíže zlínskou univerzitu představit. Univerzita nese název po podnikateli Tomáši Baťovi (1876-1932), který ve Zlíně založil továrnu na výrobu obuvi a prosadil se pak v celém světě. Není bez zajímavosti, že jeho syn, kanadský podnikatel Tomáš Baťa jr. (narozen 1914) stojí v čele správní rady UTB.

UTB ve Zlíně patří v ČR ke středně velkým univerzitám, v akademickém roce 2005/06 má 8 600 studentů. Předpokládá se, že do roku 2010 univerzita navýší vzdělávací kapacitu na 15 000 studentů.

V současné době tvoří UTB čtyři fakulty: již vzpomenutá Fakulta technologická a Fakulta managementu a ekonomiky (jediná svého druhu v ČR) a dále Fakulta multimediálních komunikací (vznikla v roce 2002) a Fakulta aplikované informatiky (byla ustavena k 1.1.2006). Součástí zlínské univerzity je také vysokoškolský ústav s názvem Univerzitní institut (o něm se dále zmíním podrobněji).

Stručně k zaměření jednotlivých fakult. **Fakulta technologická** (která byla původně zřízena v roce 1969 jako součást VUT v Brně) realizuje bakalářské, navazující magisterské a doktorské studijní programy zaměřené na vybrané chemické technologie (zejména chemie a technologie materiálů, chemie a technologie potravin). Má také právo uskutečňovat habilitace a jmenovací řízení.

Součástí Fakulty technologické je *Centrum polymerních materiálů*, zaměřené na výzkum polymerů, jejich výrobu a zpracování. Výzkumně je dále tato fakulta orientována na výzkum potravin, životního prostředí a zdravotní obuvi.

Fakulta managementu a ekonomiky zajišťuje výuku ve strukturovaném bakalářském, navazujícím magisterském a doktorském studiu, a to ve studijním programu management a ekonomika. Zajišťuje také druhý klíčový studijní program Hospodářská politika a správa. Fakulta získala právo konat habilitační řízení v oboru management a ekonomika.

Ve výzkumu a vývoji je jejím těžištěm problematika systémů řízení, marketingový výzkum, otázky podnikové ekonomiky a řízení lidských zdrojů. Nutno podtrhnout, že ekonomický výzkum je uskutečňován v úzké spolupráci s podniky.

Fakulta multimediálních komunikací nabízí v bakalářském a navazujícím magisterském studiu dva studijní obory – Mediální a komunikační studia (se studijním oborem Marketingové komunikace) a Výtvarná umění (s oborem Multimedia a design). Výzkum na této fakultě směřuje do oblasti marketingové a interkulturní komunikace. Fakulta je v regionu známá tím, že se její studenti podílejí na organizaci výstav a módních přehlídek, na tvorbě propagačních (reklamních) materiálů a na prezentacích firem a dalších i neziskových organizací.

Nová **Fakulta aplikované informatiky** (vznikla z Fakulty technologické) má akreditovaný bakalářský a navazující magisterský studijní program Inženýrská informatika a Procesní inženýrství.

Dalším navazujícím magisterským oborem je učitelství informatiky pro základní a střední školy (je realizován ve spolupráci s Univerzitním institutem). V doktorském studijním programu procesní inženýrství je akreditován obor technická kybernetika. Výzkumné aktivity této fakulty spadají do oblasti řízení procesů a aplikované informatiky.

Pátou vzdělávací i výzkumnou složkou UTB je **Univerzitní institut**, který zajišťuje a rozvíjí programy lingvistické, pedagogické a zdravotnické. Jeho významnou součástí je Inovační centrum, jehož cílem je rozvíjet aplikovaný výzkum ve zlínském regionu.

UTB spolupracuje s mnoha zahraničními univerzitami. Zlínská univerzita je zapojena do několika programů (podobně jako brněnská univerzita) – Socrates/Erasmus, CEPUS, Leonardo da Vinci a kromě toho do 5. a 6. rámcového programu EU (rámcové programy pro výzkum a technologický rozvoj). Od roku 2002 je univerzita členem European University Association, která sdružuje více než 600 univerzit z 45 evropských zemí.

Od Ústavu pedagogických věd k Centru humanitních studií

Vraťme se zpět k podzimu roku 2001. Stále mám v živé paměti tyto vzpomínky: sedím v pracovně a promýšlím, jak uspět u Akreditační komise s bakalářským studijním programem Pedagogika, oborem Sociální pedagogika. Je mi jasné, že to vyžaduje nejenom jasnou koncepci oboru, ale i jeho personální zabezpečení. Protože program předpokládá UTB akreditovat společně s již zmíněným Institutem mezioborových studií v Brně, lze se opřít o kolegy z tohoto pracoviště. Ale to nestačí, neboť v segmentu sociální pedagogiky na zlínském univerzitním poli jsem jediným pracovníkem. Shodou okolností se o vznikajícím zlínském pedagogickém pracovišti dozvěděli zájemci nejenom ze zlínského kraje, ale dokonce i ze Slovenska. A tak v roce 2002 získávám své první spolupracovníky – dva pedagogy a jednu psycholožku. A ve spojení s brněnským Institutem mezioborových studií se nám daří akreditovat první pedagogicky orientovaný bakalářský studijní program Sociální pedagogika, (pro kombinované studium).

O tento studijní program je velký zájem, a to zejména u pracovníků rezortu Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti. Nosnými předměty pro-

gramu se stávají předměty pedagogické, psychologické a další společensko-vědní předměty (filozofie, sociologie apod.) a předměty z oblasti práva. Uvedený program je vlastně reakcí na společenskou objednávku zmíněných ministerstev a je realizován v Brně.

Současně však ve zlínském regionu vzniká poptávka po stejném studijním programu, který by však byl více orientován na pomáhající profese. Na UTB nastupuje v akademickém roce 2003/2004 do kombinovaného studia Sociální pedagogiky první stovka studentů. Studium zejména nabídkou volitelných předmětů umožňuje orientaci studentů na činnosti sociálního pedagoga v terénu, a to ve školských i zdravotnických zařízeních a do určité míry i v zařízeních Ministerstva práce a sociálních věcí.

Realizace oboru Sociální pedagogika je již spojena se vzdělávací a rozvíjející se vědeckou činností nově založeného Ústavu pedagogických věd. V čele tohoto ústavu jsem měl možnost navrhnout další studijní programy a získat finanční podporu na jejich přípravu a postupnou realizaci v rámci transformačních a později rozvojových projektů MŠMT.

Nemohl jsem se zbavit myšlenky na učitelské studijní programy. Ale podmínky na UTB nedovolovaly pomýšlet na učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů. Proto jsem navrhl bakalářský studijní program Učitelství odborných předmětů pro střední školy, který je určen pro absolventy magisterských studijních oborů chemických, ekonomických a elektrotechnických (v souladu se zaměřením jednotlivých fakult UTB). Po akreditaci se začalo s realizací tohoto programu.

Potřeby zlínského regionu vedly vedení Ústavu pedagogických věd k návrhu a následné akreditaci nového studijního programu Specializace v pedagogice, oboru Sociální pedagogika v prezenční formě studia. Se vrůstajícím počtem studentů Sociální pedagogiky pomalu rostl také počet akademických pracovníků. Tento růst je spojen s mou snahou přijímat na ústav mladé pracovníky, kteří začínají studovat (v kombinované formě) doktorský studijní program Pedagogika nebo Psychologie a kteří jeví zájem o akademickou dráhu na UTB. Hostující docenti a profesori umožňují akreditovat studijní programy, avšak perspektivu rozvoje ústavu spatřují spíše v mladých pracovnících, kteří se odborně profilují a tím přispívají k vzdělávací, vědecké a personální stabilizaci tohoto pracoviště.

Mezitím se ve Zlíně vytvořily podmínky pro přípravu studijního programu Ošetřovatelství (se studijními obory Všeobecná sestra a Porodní asistentka). Program byl akreditován, po nemalém úsilí získat do vznikajícího Ústavu zdravotnických studií na UTB profesory, docenty a odborné asistenty, ve spolupráci s Vyšší odbornou zdravotnickou školou ve Zlíně. A tak v akademickém roce 2004/2005 se tento nový studijní program odrazil od startovní čáry.

Začal jsem si uvědomovat, že mezi Sociální pedagogikou a Ošetřovatelstvím jsou nejenom obsahové, hypotetické vazby, ale i reálné možnosti tyto vazby uskutečňovat. Tyto zmíněné vazby vidím např. ve spojení odborného potenciálu akademických pracovníků Ústavu pedagogických věd a Ústavu

zdravotnických studií při přípravě grantového projektu GA ČR *Sdílení a rozvíjení sociálních znalostí pracovníků pomáhajících profesí v procesu péče o seniory*.

Vedení univerzity všechny uvedené aktivity podporovalo. Pan rektor P. Saha si však přál vytvořit univerzitní ústav, který by tvořil základ pro budoucí humanitně zaměřenou fakultu. A v té době došlo k transformaci stávajícího Ústavu jazyků, který se vedle servisní výuky cizích jazyků na všech fakultách UTB začal orientovat na odborné filologické studium. Podařilo se akreditovat bakalářský studijní program Anglický jazyk pro manažerskou praxi (ve spolupráci s Ústavem pedagogických věd a Fakultou managementu a ekonomiky). Od akademického roku 2005/2006 má Ústav jazyků svoje první studenty v tomto bakalářském studijním programu (v prezenčním studiu).

Tím byly vytvořeny podmínky pro vznik vysokoškolského ústavu s názvem **Univerzitní institut**. Základní vzdělávací součástí Univerzitního institutu je Centrum humanitních studií (CHS). Představuje na UTB ve Zlíně nový prvek, neboť dosavadní studijní programy byly orientovány spíše technicky a ekonomicky a v posledních několika letech také na výtvarná umění a marketingové komunikace.

CHS nabízí v současné době řadu zajímavých studijních programů.

a) Pedagogicky zaměřené programy:

- bakalářský studijní program Pedagogika, obor Sociální pedagogika (prezenční a kombinované studium – to je akreditováno ve spolupráci s Institutem mezioborových studií v Brně),
- navazující magisterský studijní program Specializace v pedagogice, obor Sociální pedagogika (kombinované studium – akreditováno ve spolupráci s Institutem mezioborových studií v Brně),
- bakalářský studijní program Specializace v pedagogice, obor Učitelství odborných předmětů na SŠ (prezenční a kombinované studium).

b) Filologicky zaměřený program

- bakalářský studijní program Filologie, obor Anglický jazyk pro manažerskou praxi (prezenční studium).

c) Zdravotnický zaměřený program

- bakalářský studijní program Ošetřovatelství se studijními obory Všeobecná sestra a Porodní asistentka (prezenční studium – společná akreditace s Vyšší odbornou zdravotnickou školou ve Zlíně).

V roce 2006 připravujeme k akreditaci další studijní programy: navazující magisterský studijní program Specializace v pedagogice, obor Sociální pedagogika a vychovatelství (prezenční studium) a studijní program Ošetřovatelství, obor Všeobecná sestra (kombinované studium).

CHS rozvíjí také vědecko-výzkumnou činnost, do značné míry prostřednictvím **grantových projektů** (zejména GA ČR), a to v těchto tematických oblastech:

- rozvíjení implicitních znalostí u pracovníků pomáhajících profesí,

- konstruktivistické přístupy k učivu a učení,
- obsahová dimenze kurikula,
- kognitivní a dynamické procesy rozvoje hráčské osobnosti učitele,
- pedagogická kondice pracovníků pomáhajících profesí,
- aplikace klinických poznatků z chirurgie a interny ve studiu Ošetřovatelství,
- psycholingvistické aspekty výuky cizích jazyků.

Je pozoruhodné, že CHS si postupně, ale v poměrně krátké době, získalo mezi tzv. „tvrdými“ studijními i vědeckými obory UTB své opodstatnění. Šlo o proces, v kterém jsme museli přesvědčit chemické technology, ekonomy, informatiky a odborníky v oblasti mediální, že pedagogické a další humanitní a zdravotnické obory jsou svým významem a pojetím rovnocenné jejich oborům. Přesvědčování nebylo lehlé, neboť za rozhodující kritéria úspěšnosti jsou považovány nejenom nové akreditované studijní programy, ale také výsledky vědecké a tvůrčí činnosti (přijaté grantové projekty, publikované monografie a studie nejenom u nás, ale i v zahraničí, působení v zahraničí apod.). Nešlo o kvantitativní srovnávání např. počtu grantů ani publikovaných prací. Stále více se totižjevila jako rozhodující kvalita těchto výstupů.

Inovační centrum, jako další samostatná složka Univerzitního institutu, se v současné době zabývá aplikovaným výzkumem potravinových doplňků a využitím polymerních materiálů ve zdravotnictví.

Univerzitní institut má svoji *vědeckou radu*, v níž je za zdravotnické obory z brněnské univerzity prof. MUDr. Jan Šmarda, DrSc., který také vyučuje na Ústavu zdravotnických studií. CHS Univerzitního institutu se připravuje na vznik nové, páté fakulty UTB ve Zlíně s názvem *Fakulta humanitních studií*, která zahájí svou činnost 1. 1. 2007.

Některé úvahy na cestách mezi Zlínem a Brnem

Moje cesty mezi brněnskou a zlínskou univerzitou jsou často vyplňovány úvahami o univerzitním vzdělávání, o komunikaci s kolegy a se studenty, o pojetí výuky humanitních předmětů, o spolupráci apod. Jsou to tedy úvahy, které jsou společné pro obě univerzity.

Stále zřetelněji si uvědomuji, že rozvoj obou univerzit je do značné míry závislý na tom, kdo stojí v jejich čele, ale i v čele jejich fakult. V nemenší míře je důležitá osobnost vedoucích jednotlivých kateder a ústavů. Na obou univerzitách pozoruji snahu vedení fakult a kateder o kontinuitu pedagogického i vědeckého směřování starších, zkušených kolegů a jejich mladších kolegů, kteří však často přicházejí s originálními podněty. A proto s radostí sleduji, že rektori obou univerzit podporují motivaci odborně i lidsky kvalitních mladých akademických pracovníků poměrně brzy se habilitovat a později (ne pozdě!) absolvovat jmenovací řízení, ovšem za předpokladu, že splňují univerzitu stanovená základní kritéria, o nichž se na brněnské i zlínské univerzitě v současnosti vedou věcné diskuse.

Na obou univerzitách pokračuje realizace Boloňského procesu, ve většině studijních oborů nalezneme v Brně (snad kromě lékařského studia a učitelství pro primární školu) i ve Zlíně širokou nabídku bakalářských, navazujících magisterských a doktorských studijních programů. Strukturované studium se promítá také do pojetí učitelství studijních programů. Na MU v Brně je to studium učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů, na UTB ve Zlíně studium učitelství odborných předmětů pro střední školy. Na brněnské univerzitě má student možnost po absolvování bakalářského odborného studijního programu (na pedagogické fakultě po absolvování bakalářského studijního programu pedagogické asistentství oborů pro ZŠ a oborů se zaměřením na vzdělávání) zvolit navazující učitelství magisterský program, po jehož absolvování získává kvalifikaci pro výuku na základní a (nebo) střední škole.

Na zlínské univerzitě je akreditován bakalářský studijní program *Učitelství odborných předmětů pro střední školy (v prezenčním i kombinovaném studiu)*. Tento program poskytuje zájemcům možnost získat učitelskou způsobilost souběžně se studiem navazujícího odborného magisterského programu (v prezenčním studiu) nebo po absolvování tohoto magisterského programu (v kombinované formě, obvykle po získání odborné praxe). Určitou obdobou brněnského pojetí studia učitelství je na UTB ve Zlíně navazující magisterský studijní program *Učitelství informatiky pro ZŠ a SŠ (prezenční studium)*, který je akreditován na Fakultě aplikované informatiky.

To, zda a která podoba studia učitelství je efektivní, lze posuzovat až s odstupem určité doby, až budou absolventi uvedených studijních programů v praxi na školách. Domnívám se, že proces „stávání se učitelem“ je procesem dlouhodobým a že nemůže končit absolvováním vysoké školy. Dále jsem toho názoru, že zájemce o učitelství by měl mít možnost vstupovat do učitelství studijního programu různými cestami, tedy i v různých obdobích svého vysokoškolského studia.

Podstatné také je, jak je učitelství nastartováno a jakým způsobem je student připravován na učitelství profesí. Dnes je již zcela zřejmé, že akademické pojetí studia učitelství, spočívající v osvojení pedagogických, didaktických a psychologických poznatků a v jejich aplikaci v rámci průběžné a souvislé pedagogické praxe, je překonané. Zahraniční, ale i naše výzkumy (do řady z nich jsem byl zapojen) totiž prokázaly, že toto pojetí učitelství vede k tomu, že studenti namemorují požadované poznatky a na pedagogické praxi spíše imitují postupy cvičného učitele na klinické (fakultní) škole.

Na brněnské univerzitě (zejména na její pedagogické fakultě) a na zlínské univerzitě je toto pojetí nahrazováno pojetím, které je založeno na tom, aby studenti porozuměli tomu, co se ve škole děje, pochopili, v čem spočívá komunikace mezi učitelem a žákem, a dovedli navodit poznávání žáků, směřující ke zvládnutí vzdělávacích obsahů. To znamená posílit oblasti běhu učitelství studia, které studentovi poskytují prostor pro hlubší orientaci v učitelství profesí a pro poznávání základní (střední) školy zevnitř, tj. v přímém kontaktu se žáky a učiteli, a to již od počátku učitelství studia.

Budoucí učitel by měl mít možnost jednat se žáky v různých situacích a poznat, jak vést žáky k hlubšímu porozumění obsahu vyučovacích předmětů. Tomu se nemůže naučit podle receptů, nýbrž na základě toho, že jedná v těchto situacích, a rozvíjí tak svoji pedagogickou kondici. Pedagogická kondice – zjednodušeně řečeno – představuje „nastavení“ poznávacích, ale i dynamických (např. potřeby, motivace apod.) a mravních dispozic osobnosti studenta k jednání v často nepředvídatelných situacích. Toto nastavení zahrnuje nejenom tělesnou, ale i duševní energii studenta (učitele).

Proč jsem se u problematiky učitelského studia více zdržel? Zabývám se totiž již mnoho let zkoumáním zmíněného procesu, v němž se ze studenta stává učitel, a myslím si, že přístup, který jsem pouze naznačil, se týká přípravy dalších odborníků, jejichž činnost je z větší části založena na komunikaci s druhými lidmi. V literatuře i praxi se dnes již běžně mluví o tzv. pomáhajících profesích (např. zdravotničtí pracovníci, sociální pracovníci, sociální pedagogové, poradenští a kliničtí psychologové atd.).

Co říci závěrem? Moje cesty mezi Brnem a Zlínem si představuji jako *kyvadlo*, kdy jedním krajním bodem jeho pohybu je zlínská univerzita a druhým krajním bodem univerzita brněnská. Lze říci, že zlínský bod je pro mne zatím časově nejnáročnější, avšak rád se z něj vracím do Brna, kde sice trávím kratší dobu, ale velmi intenzivně. Možná se pohyb pomyslného kyvadla časem ustálí.

K. Brancusi, *Spící múza*, 1906